

KİT'LERİN ÖZELLEŞTİRİLMESİ

Doç. Dr. Cengiz SEDEF*

GİRİŞ :

Kuruluş yıllarında Türkiye'nin genel ekonomik yapısına bakacak olursak alt yapı tesislerinin ve temel endüstrilerin bulunmadığını görürüz. Ticari ve sınai faaliyetler o güne kadar azınlıkların ve yabancıların elinde olduğundan serbest piyasa ekonomisi şartları işlememektedir, özel teşebbüs zihniyeti gelişmemiştir ve sermaye birikimi yoktur. 1923 İzmir İktisat kongresinde serbest piyasa ekonomisi prensibi benimsenmiştir ama bu şartlar altında fazla bir pratik fayda sağlamamıştır.

Yabancıların elinde bulunan kuruluşların millileştirilmesi ve 1929 Dünya ekonomik buhranı da eklenince iktisadi devlet teşekkülleri kurularak ekonomik hayata fiilen katılmak kaçınılmaz olmuştur. Amaç alt yapının oluşturulması, özel sektörün gücünün yetmeyeceği temel endüstrilerin kurulması, teknoloji birikiminin sağlanması ve özel sektöre öncülük edilmesidir. Temel endüstriler devlet eliyle kurulduktan sonra en kısa zamanda özel sektöre devredilecektir. Nitekim o dönemin en önemli tek iktisadi devlet teşekkülü olan Sümerbank'ın kuruluş kanununda, halka hisse senedi satışı öngörülmüştü ve bunu sağlamak için Sümerbank anonim şirket dönüştürülmüştü (1).

Ancak yeterli sermaye birikiminin sağlanamaması yanında ekonomik gelişme ve kalkınma gayretleri, kurulu iktisadi devlet teşekküllerinin özel sektöre devrine imkân vermediği gibi giderek yenilerinin kurulmasına ve yaygınlaşmasına sebep olmuştur. 1938 de 3460 sayılı İktisadi Devlet Teşekkülleri yasası çıkarılmış, 1950 li yıllarda Azot, Şeker, Çimento, Et-Balık gibi yeni iktisadi devlet teşekkülleri kurulmuş, 1960 lı yıllarda 440 sayılı yasa ile iktisadi devlet teşekküllerinin ıslahı yoluna gidilmiş, bunların; «ulusal ekonomiye faydalı, karma ekonomi kurallarına ve ekonomik gereklere uygun olarak yönetilmeleri, kârlılık ve verimlilik

(*) E.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi

1. Mustafa A. Aysan, «KİT'lerin Özelleştirilmesinde Yabancı Uzman Raporu Ne işe Yarar?», İSO Dergisi Sayı : 248, Ekim 1986 s. 38.

anlayışı içinde çalışmaları, sermaye birikimine yardım etmeleri ve özerk çalışmaları» esası getirilmiştir (2).

1980 li yıllarda ise dünyadaki gelişmelere paralel olarak Türkiye'de de Kamu İktisadi Teşebbüslerinin özelleştirilmesi sorunu yeniden tartışılmaya başlanmış Teletaş'ın özelleştirilmesi ile bu yolda ilk adım da atılmış bulunmaktadır.

KİT'LERİN TÜRK EKONOMİSİNDEKİ YERİ

Özel sektörün yeterli sermaye birikiminin olmadığı dönemlerde, KİT'ler temel endüstriyel sektörlere yatırım yaparak ekonomik hayatın gelişmesini ve büyümesini sağlamışlardır. Bilgi ve teknoloji birikimi sağlayarak bunları çalışanlar kanalıyla özel sektöre aktarmış, özel sektörün gelişmesine yardımcı olmuştur. Özel sektör için personel yetiştiren bir okul görevi görmüş, buralardan yetişen kişiler özel sektörün yetişkin işgücü talebini karşılamış veya doğrudan doğruya kendi atöyle ve işyerlerini kurarak sanayinin çekirdeğini oluşturmuşlardır. KİT'lere ait sanayilerin ileriye ve geriye doğru yarattığı etkiler bir çok yan sanayinin kurulması için özel sektöre imkân ve fırsat hazırlamıştır.

Özel sektörün günümüzde yeterince gelişmiş olması, sermaye birikiminin, serbest teşebbüs yeteneği olan kişilerin, bilgi ve tecrübe birikiminin varlığı KİT'lerin görev ve fonksiyonlarının sona erdiği anlamını taşımaz. Halihazırda 500 büyük kuruluşun ilk 10 u KİT'dir. Sabit sermaye yatırımlarının % 50 si, ihracatın % 30 u KİT'ler eliyle gerçekleştirilmektedir. Tarım hariç, toplam istihdamın % 10 u, sanayideki işgücünün % 16 sı, ulaştırma, haberleşme, bankacılıktaki işgücünün % 33 ü KİT'lerde çalışmaktadır. Sekiz kamu bankası toplam mevduatın % 45 ini toplamakta ve aktifleri toplamı % 50 ye ulaşmaktadır (3). Böylesine büyük bir güce sahip olan KİT'lerin işlevlerini sadece ekonomik büyümeyi sağlamak ve özel sektöre öncülük etmek olarak düşünmek mümkün değildir. Özel sektörün kârlı bulmadığı, sosyal hizmet ağırlıklı yatırımlar, bölgesel kalkınmaya yönelik yatırımlar ancak KİT'ler eliyle gerçekleştirilebilecek nitelikte olduğu halde toplumsal açıdan yararlı olan diğer yatırımlar için de aynı şeyi söyleyebiliriz. KİT'lerin ve yatırım alanlarının diğer özellikleri ise şöyle özetlenebilir (4).

— KİT yatırımlarının çoğu ekonomik büyüklük olarak mo-

2. Nuri Uman, «KİTlerin Özelleştirilmesinin Yaratacağı Sorunlar; Para ve Sermaye piyasası Sayı : 108, Şubat 1988 s. 16.

3. N. Uman, s. 16.

4. Atılâ Candır, «Ülkemizde Devlet İşletmeciliğinin Bugünü», Sevk ve İdare Dergisi, Sayı: 117, Mayıs 1978 s. 17.

nopol olabilecek niteliktedirler. Bu faaliyet alanları genelde ikinci bir firmanın giremeyeceği kadar büyük yatırımlar gerektirmektedir.

— Bazı KİT'lerin faaliyet alanları kamu yararına değerlendirilmesi gereken stratejik ve tabii kaynaklarla ilgilidir.

— Bazı KİT'ler ise yurt güvenliği açısından özel önem taşıyan sınai yatırımlarla ilgilidirler.

Bütün bunlara KİT lerin Türk ekonomisi için bir istikrar unsuru olduğu ve 1950 li yıllardan beri karşılaşılan çok ciddi ekonomik darboğazlara karşın Türkiye'de ekonomik çöküntü olmasının KİT'lerin varlığına bağlı görüşünü (5) de eklersek KİT'lerin Türk ekonomisi içindeki yeri ve önemi daha iyi anlaşılmış olur.

ÖZELLEŞTİRMENİN ANLAMI VE NEDENLERİ

Amaçlara geçmeden önce, konunun iyi anlaşılması için özelleştirmenin tanımının yapılması gerekir. Geniş anlamında özelleştirme, kamu kesimi faaliyetlerinin sınırlandırılması olarak ifade edilmektedir. Kamu kesimi ekonomik faaliyetlerinin sınırlandırılması, kamusal hizmetlerin devlet tarafından yapılmasına karşılık finansmanının özelleştirilmesi (paralı yol, köprü, paralı eğitim ve sağlık hizmetleri gibi), kamu tekellerinin özel rekabete açılması bu anlamda özelleştirme olarak değerlendirilebilir (6).

Dar anlamında ve halihazırda tartışıldığı şekliyle özelleştirmeyi ise, devletin mülkiyetinde olan sınai ve ticari teşebbüslerdeki devlet payının %50 nin altına düşürülmesi (7), veya kiralanması (8), ve bu suretle ticari esaslara göre ve özerk olarak faaliyet göstermesinin sağlanması (9) şeklinde tanımlamak mümkündür. Bir başka özelleştirme anlayışı ise, KİT lerin özelleştirilebilir hale gelmesini sağlayacak rasyonel ve modernize edilmiş birer kuruluş haline getirilmesidir. Bundan sonra, mülkiyetin devri ile rasyonelizasyonun devamını sağlamak ve geriye dönüşleri engellemektir (10). Bir başka görüş ise özelleştirmenin; KİT'leri ortadan kaldırmanın değil, halkı sermayeye ortak ederek ekonomik faaliyetlere katılmasının bir yolu olarak kabul edilmesi gerektiğidir. Bö-

5. Güntaş Özler, «Özelleştirme/Kamulaştırma Sorunu», Para ve Sermaye Piyasası, Sayı: 88, Haziran 1986, s. 37.

6. Türkan Öncel, «Özelleştirme ve Amaçlarından Birkaçının Düşündürdükleri», Para ve Sermaye Piyasası, Sayı: 108, Şubat 1988, s. 10.

7. N. Uman s. 17.

8. T. Öncel, s. 10.

9. Zeki Döşlüoğlu, «Özelleştirmeden Beklenenler», Para ve Sermaye Piyasası, Sayı: 108, Şubat 1988, s. 30.

10. Erdal Türkan, «KİT'nin özelleştirilmesi», Yeni Forum, Sayı: 196, Kasım 1987 s. 31

lece özelleştirme KİT'ler için bir finansman yöntemi olarak kabul edilmektedir (11).

Özelleştirme ile ilgili 3291 sayılı kanun ise 13. maddede «..... kamu ortaklığı kurulu; teşekkül, kuruluş, müessese, bağlı ortaklık, iştirak, işletme ve işletme birimlerinden hangilerinin mevcut ve çıkarılacak hisse senetlerinin, varlıklarının tamamının veya bir kısmının satılmasına, kiralanmasına, işletme hakkı verilmesine, devredilmesine veya tasfiye edilmesine karar vermeye...» demektedir. Buradan anlaşılan KİT'lerin hisse senetlerinden tamamının veya bir kısmının, varlıklarının tamamının veya bir kısmının satılması; kiralanması, işletme hakkının verilmesi, devredilmesi veya KİT'lerin tamamen tasfiye edilmesi özelleştirme olarak kabul edilmektedir.

Özelleştirmeyi savunanlar, KİT'lerin rasyonel çalışmadıkları düşüncesinden hareket ederler. KİT'lerin zarar etmelerine bağlı olarak artaya çıkan finansman ihtiyaçlarının Bütçe ve Merkez Bankası kaynaklarından karşılanmasının enflasyonu hızlandırdığını ve ekonomiye yük olduğunu ileri sürdükleridirler (12). Bunda KİT'lerin fiyat, üretim, yatırım ve istihdam politikalarının dışardan hükümetçe belirleniyor olmasının etkili olduğu kabul edilmektedir (13). Kuruluş yıllarında yüklenmiş olduğu önemli görevlere karşılık 1988 şartlarının çok farklı olması (14), devletin ekonomik hayata müdahalesinin tam rekabet piyasa şartlarını bozması ve etkin kullanılmayan kaynakların büyüme hızını düşürdüğü (15), devlet müdahalesinin azalmasının ise ulusal ekonominin etkinliğini ve rekabet gücünü artıracığı (16) düşüncesi özelleştirmenin gerekçelerin oluşturmaktadır.

Batı ekonomileri de yavaşlayan ekonomik büyüme ve dinamizmini kaybeden liberal ekonomiye işlerlik kazandırmak için ekonominin işleyişinde devletin rolünü en aza indirmeyi amaçlar-ken kamu işletmeciliğinin giderek özel sektöre fırsat ve alan bırakmıyacağı endişesi ile özelleştirmeye yönelmişlerdir (17). Bütün bunların ötesinde en doğru yargı, özelleştirmenin ana en-

11. Mustafa A. Aysan, «KİT'ler Nimet midir, Külfet mi?», Para ve Sermaye Piyasası, Sayı: 93, Kasım 1986, s. 8.

12. Erdoğan Alkin, «Türkiye'de Kamu İktisadi Teşebbüsleri Sorunu», İSO Dergisi sayı: 176, Ekim 1980 s. 14.

13. Z. Döşlüoğlu, s. 30.

14. İnal Ataç, «Neden Özelleştirme?» Para ve Sermaye Piyasası, Sayı: 108, Şubat 1988, s. 19.

15. T. Öncel, s. 10.

16. Mahmut Duran, «KİT'lerin Özelleştirilmesi Sorunu, Yeni İş Dünyası Sayı: 66, Nisan 1985, s. 5.

17. Güntaş Özler, s. 37.

düstrilerdeki devlet kontrolüne karşı politik bir ideoloji olduğu ve kamu işletmeciliğine karşı bir tepki olduğudur (18).

ÖZELLEŞTİRMEDE AMAÇ

KİT'lerin özelleştirme gerekçeleri incelendiğinde asıl amaçların üç ana grupta toplandığı görülür;

1— İktisadi faaliyetlere doğrudan devlet müdahalesinin ortadan kaldırılması: Liberal ekonomik sistemde devletin müdahalesi, ekonomik dengeleri bozduğu için istenmez. Devlet müdahalesi ekonominin dinamiklerini yok eder ve serbest teşebbüs gücünü kırarak ekonomik gelişmeyi engeller. Devlet yatırımları ekonomik faaliyetlerden ziyade altyapı ve istihdamın artırılmasına yönelmelidir.

2— Kamu sektörünün payını azaltarak etkin kullanılmayan kaynakları özel sektöre devretmek: KİT'ler verimli çalışmamakta, kaynakları israf etmektedir. Her yıl ya zarar etmekte veya devlet himayesi ile, aşırı fiyat uygulayarak monopol olmanın avantajını kullanarak gerçek olmayan kâr elde etmektedir. Her iki halde de kamuya ve devlet bütçesine yük olmaktadır. Özel sektöre devredilmesi halinde KİT'lerin daha verimli çalışmaları sağlanacak, devlet bütçesine yükleri kalkacak, daha kaliteli ve ucuz mal üretebilecek ve hatta ihraç edebileceklerdir. Etkinlikleri artacağı için büyümeye katkıları artacaktır.

3— Serbest piyasa ekonomisinin gelişmesini teşvik etmek: KİT'lerin özelleştirilmesi ekonomiye yeni bir dinamizm kazandıracaktır. Piyasa ekonomisi şartlarına karşı duyarlı olacakları için, daha etkin çalışacaklardır. Monopol olmanın ve devlet himayesinin avantajını kullanamayacağı için rekabet şartlarında verimliliğin artırılması için yeni teknoloji transferleri hızlanacaktır. KİT'lerin özelleştirilmesi ile özel işletmecilik kültürü de gelişecektir. Böylece bütün olarak serbest piyasa ekonomisi şartları daha etkin işleyecektir.

Özdeki bu amaçların yanında, görünüşteki amaçlar ise;

1. Sermaye mülkiyetinin geniş bir tabana yayılması: Gelir gurupları arasındaki farklılığı azaltacak şekilde, hisse senetlerinin başta çalışanlar olmak üzere halka satılması onların gelir düzeylerini yükseltecek ve böylece ekonomik demokrasi de gerçekleşmiş olacaktır. Hisse senetlerinin çalışanlara ve düşük gelirlere satılması için gerekli tedbirler alınabilir, belirli kişi gurup veya şirketlerin özelleştirilen KİT'i ele geçirmesini önlemek için sahip olabilecek hisse senedi sayısına sınır getirebilir, o işletmede çalış-

18. L. Micheal Birch, «Özelleştirme», Para ve Sermaye Piyasası, Sayı: 108, Şubat 1988, s. 25.

şanlar için özel indirimler uygulanabilir denmektedir (19). Ayrıca hisse senetlerinin el değiştirmesini önlemek için ada yazılı olmaları veya hisse senedi ne kadar çok olursa olsun temsil edeceği oy miktarının sabit olması gibi sınırlamalar da önerilmektedir. Böylece hisse senetlerinin belirli ellerde toplanmasının önlenileceği düşünülmektedir. Ancak bir yandan hisse senetlerinin halka satılarak mülkiyetin yaygınlaştırılması amaçlanırken öte yandan Başbakanlık Özelleştirme Başkanışmanı, özelleştirmede hiçbir sınır koymaksızın yabancılara da satış yapılacağını açıklamıştır (20).

2. Sermaye Piyasasını geliştirmek: KİT'lerin özelleştirilmesi ile sermaye piyasasının da gelişeceği umulmaktadır. Böylece halkın elinde bulunan küçük tasarrufların altın, gayrimenkul gibi pasif yatırımlar yerine doğrudan ekonomiye katkıda bulunacak alanlara yönelmeleri sağlanabilecektir. Öte yandan sanayi için gerekli fonların devlet garantisi olmadan ticari kurallar çerçevesinde sermaye piyasasından temini mümkün olacaktır. Burada iki amacın birbiriyle çatıştığı görülmektedir; mülkiyetin tabana yayılması için hisse senedi alım-satımına sınırlama getirilirse sermaye piyasası nasıl gelişecek veya tersi durumda sermaye mülkiyetinin tabana yayılması nasıl sağlanacak?

3. Devlete gelir sağlamak: KİT hisselerinin satışı sonucu kısa dönemde devletin önemli bir finansman kaynağına kavuşacağı ifade edilmektedir (21). Böylece devlet borçlarının azaltılması da mümkün olabilecektir. Özelleştirme sonucu satışlardan elde edilen bir defalık gelire karşılık yıldan yıla elde edilmesi muhtemel gelirlerden de vazgeçilmiş olacaktır.

4. Yabancı sermayenin çekilmesi: KİT hisselerinin yabancılara satışı ile yabancı sermaye girişinin de sağlanabileceği muhtemeldir (22). Ancak bunun hangi ölçüde gerçekleşeceğini de biraz sonra tartışacağız.

ÖZELLEŞTİRMEYLE İLGİLİ SORUNLAR

Özelleştirmenin başarılı olabilmesi ve istenen amaçların gerçekleştirilebilmesi için şu soruların olumlu olarak cevaplandırılması gerekir;

1. Prensip olarak bütün KİT'ler özelleştirilecek midir?

Kamu hizmeti niteliği ağır basan KİT'ler ile stratejik mal

19. Ali Ceylan, «KİT'lerin Özelleştirilmesinde Sorunlar», Para ve Sermaye Piyasası, Sayı: 74, Nisan 1985, s. 35.

20. Ekonomide Diyalog, Sayı: 40, Ekim 1987 s. 13.

21. M. Aysan, «KİT'ler Nimet midir, Külfet mi?» s. 8.

21. M. Aysan, «KİT'ler Nimet midir, Külfet mi?» s. 8.

22. E. Türkkan, s. 31.

üreten KİT'lerin özelleştirme dışında tutulması gerekir (23). Ancak hangi malların stratejik olduğu veya hangi hizmetlerin kamuya yönelik olarak değerlendirileceği politik tercihlerle ilgilidir. O halde özelleştirilecek KİT'leri kamu yararından ziyade politik tercihler belirleyecektir.

2. Özelleştirme satış yoluyla mı, kiralama yoluyla mı yoksa yönetimin devri yoluyla mı gerçekleştirilecektir?

Konuya devletin ekonomik faaliyetlere katılmasının önlenmesi olarak bakılırsa satış yoluna gidilmesi gerekir. Oysa özelleştirmeyi geniş anlamda aldığımızda asıl amaç KİT'lerin rasyonel hale getirilmesidir. Devlet yönetiminde verimsiz olan KİT'lerin özel kesimde verimli olacakları varsayımı doğru kabul edilirse, ki değil, bazı KİT'lerin'de kiralama veya özerk hale getirilmesi ile yönetimi devredilerek özelleştirilmelidir. Böylece aşağıdaki sorularımıza alacağımız olumsuz yanıtların sakıncıları da giderilmiş olur.

3. Özelleştirilen KİT'ler ülke dahilinde mi satılacak, yoksa yabancılara mı?

Eskimiş, demode olmuş, yanlış teknolojilerle kurulmuş oldukları halde devlet himayesinde, rekabetle karşılaşmadan rahat bir ortamda çalışan KİT'lerin özelleştirilmesi halinde serbest piyasanın rekabet şartlarına dayanabilmeleri için yenilenmeleri, makine ve tesislerinin modernize edilmeleri gerekir. Kârlı olduğu için özelleştirmede ön sırada yer alan THY bile özelleştirmeden önce veya hemen sonra modernize edilmezse istenen amaçlar sağlanamaz. Near East Briefin'in THY'nin özelleştirilmesi ile ilgili olarak hazırladığı rapor modernizasyon için yerel sermaye piyasasının yetersiz olduğunu ileri sürmektedir. O halde yabancı kaynaklara başvurmak kaçınılmazdır. Rapor yabancı firmaların sermayeye % 40 oranında katılmalarını buna karşılık yönetime hakim olmalarını ve kâr paylarından ayrı olarak başarılı faaliyetlerinden prim almalarını önermektedir. THY'nin ulusal niteliğinin bozulmacağı iddia edilen böylesine bir durumda THY ne kadar ulusal olacaktır? Erzurum'a, Van'a, Elazığ'a sefer düzenleyecek midir? Yine, The Morgan Bank'ın hazırlanmış olduğu özelleştirme Ana Planında, yabancı şirketlerin Turban'ın sermayesine en fazla: 10-15 oranında katılabilecekleri ve işletme hakkının onlarda olması gerektiğini ifade etmektedir. Raporda da belirtildiği gibi arazisinin çoğu kendisinin olmayan (devlet arazileri) Turban'ın sermayesinin % 10-15'i ne tutar? Bu kadar bir sermaye girişine karşı her yıl yurt dışına ne kadar kâr transferi yapılır sorusu cevaplandırılmalıdır.

23. Uğur Günege, «KİT'lerin Özelleştirilmesi», İSO Dergisi Sayı: 251, Ocak 1987, s. 51.

4. Mülkiyet tabana yayılır mı?

The Morgan Bank raporuna göre kısa dönemde hayır. Çünkü kârlı çalışan KİT'ler dahil sermaye piyasasında hisse satarak özelleştirme mümkün değildir. Ama sermayenin yaygınlaştırılması isteniyorsa yeni sahipler gelecek beş yıl içinde hisselerinin bir kısmını borsaya satma ihtiyacı duyabilirler (24). Beklenen kârın elde edilememesi halinde bu mümkün olabilir. Elde edilen kârın yeterli olması halinde ise KİT'leri elerine geçirenler bir daha satmayı düşünmezler. Özelleştirmenin ilk aşamasında KİT hisselerinin doğrudan halka satılması yoluyla mülkiyetin yaygınlaştırılması mümkün değildir. Zira birincisi, Türkiye'de gelişmiş bir sermaye piyasası yoktur. İkincisi, yüksek enflasyon nedeniyle reel ücreti gerileyen işçilerin ve halkın hisse senedi satın alması mümkün değildir (25). Bazı teşvik tedbirleri ile çalışanlar hisse senedi sahibi yapılırsa bile kâr, yetersiz olursa ucuz fiyatlarla satılacak ve belirli ellerde toplanacaktır.

5. Kârlı olmayan işletmeler nasıl özelleştirilir?

Amaç devlete yük olan, bütçeden destek gören KİT'lerin özelleştirilmesi yoluyla enflasyonist baskının önlenmesi ve devlet yükünün azaltılması ise kârlı KİT'lerin özelleştirilmemesi gerekir. Oysa bütün öneriler öncelikle kârlı olan KİT'lerin özelleştirilmesine yönündedir. Zarar eden KİT'lerin ise özelleştirilmeden önce rasyonel ve verimli hale getirilmesi önerilmektedir. Bu durumda devletin yükü hafiflemez, aksine artar. Kârlı olmayan KİT'lerin özelleştirilmesinde ise başarı şansı yoktur. Zira sermaye piyasası ve menkul kıymet borsasında arz ve talebi ilgili şirketlerin kârlılığı belirler (26). Zarar eden KİT'lerin hisse senedine taple olmaz.

6. Monopoller nasıl önlenecek?

Son beş yıldır kalkınmakta olan ülkelerde özelleştirme sonucu büyük ölçekli kamu işletmeleri özel sektöre geçerek monopol oluşturmaktadır ve bu da KİT'lerin varlığından daha büyük tehlike yaratmaktadır (27). Bazı KİT'ler ise zaten monopol durumundadır ve özelleştirilmesi sadece devlet monopolü yerine özel monopol koymaktadır. Bazı KİT'ler ise tabiatları gereği tabii monopol durumundadırlar ve özelleştirilmesi halinde dahi bu monopolün kırılması mümkün değildir. Örneğin T.C. Devlet Demir Yolları özelleştirilse bile karşısına rakip bir kuruluş çıkarılmayacağı için

24. The Morgan Bank, Özelleştirme Ana Raporu, Haziran 1986, s. 20.

25. N. Uman, s. 17.

26. C. Tayyar Sadıklar, «Özelleştirme ve Borsa», Hürriyet Gazetesi 29 Şubat 1988.

27. G. Özler, s. 37.

devlet tekeline dönüşmüş olur (28).

7. Özelleştirme sonucu kamu hizmeti fonksiyonu ne olacaktır?

KİT'lerin halihazır en önemli fonksiyonlarından birisi geri kalmış bölgelere yatırım yapmak suretiyle bölgesel kalkınmayı hızlandırmak, sosyal dengelere katkıda bulunacak şekilde mal ve hizmet üretmektir. Piyasa mekanizmasının optimum kaynak dağılımını sağlayamadığı durumlarda KİT'lerden yararlanılabilir (29). İstihdam yaratma, düşük gelir guruplarına yönelik mal ve hizmet üretme KİT'lerin genel kabul görmüş prensipleridir. Bu nedenle KİT'lerin verimli çalışmadığı iddiası bir noktada anlamını yitirmektedir. KİT'lerin veriminin kâr ile ölçülmesi, toplumsal faydanın ise dikkate alınmaması bu sonucu doğurmaktadır (30). KİT'lerin özelleştirilmesi halinde ise kamu hizmeti fonksiyonu tamamen ortadan kalkacağı gibi, yönetimi ele geçirenler en kısa zamanda en yüksek kârı elde etmek için tesisleri aşırı istismar edeceklerdir. Özel sektörün kendi kurup işlettiği ve tamamen hakim olduğu tesislerde yaptığından farklı olarak özelleştirilen KİT'lerde yatırılan sermayenin en kısa zamanda geri alınması esas amaç olacaktır. Hatta bunu sağlamak için makine ve tesislerin yenilenmesi şöyle dursun belki de makine ve tesisler sökülüp hurda fiyatına satıldıktan sonra arsaların değerlendirilmesi yoluna gidilecektir. Nitekim İstanbul'daki bazı KİT'lerin özel sektör için sadece arazi olarak değer taşıdığı ifade edilmektedir (31). Böylece giderek kurulu kapasiteler de ortadan kalkabilir.

8. Satış fiyatı nasıl tesbit edilecektir?

Yıllar önce kurulmuş tesislerin defter defteri ile piyasa değeri arasında çok büyük farklar oluşmuştur. Hisse senetlerinin değeri, KİT'in piyasa değeri dikkate alınarak tesbit edilirse, sermaye oranla elde edilen kârlar çok önemsiz kalacağı için satışı mümkün olmayacaktır. Aksi durum ise KİT'lerin çok düşük bedelle belirli KİT'lere devri demektir (32). Uygun değerlendirme ölçüsünün tesbit edilmesi ise ayrı bir sorun olarak ortada durmaktadır.

SONUÇ

KİT'lerin görünüşteki özelleştirme gerekçeleri veya amaçları ne olursa olsun, esas itibariyle politik tercihler söz konusudur. Bazı KİT'ler özelleştirilse ve başarıya ulaşılsa bile nitelikleri ve ekonominin içinde bulunduğu şartlardan dolayı büyük kısmının özel-

28. Bayram Başaran, «Ekonominin Tercihi: Devlet Tekeli mi, Özel Sektör Tekeli mi», Dünya Gazetesi, 4 Kasım 1987.

29. M. Duran s. 6.

30. Ege Cansen, «Özelleştirmenin Sakıncaları», Hürriyet Gazetesi, 3 Ocak 1988.

31. Uğur Günege, s. 51.

32. N. Uman, s. 18 - B. Başaran

leştirilmesi yolunda önemli engeller bulunmaktadır. Bunların en önemlisi ise kamu yararının korunmasıdır. Kamu yararı açısından önem taşıyan KİT'lerin özel sektöre devri ile serbest piyasa şartları içinde çalışmasının temininde fayda vardır. Ancak KİT'lerin büyük çoğunluğu, hacimleri, fonksiyonları ve konumları itibariyle mülkiyetin devri yoluyla özelleştirmeye müsait değildirler. Bunların üzerindeki devlet müdahalesini tamamen ortadan kaldıracak, serbest piyasa ekonomisi şartlarına uygun olarak çalışmalarını sağlayacak tedbirlerin alınması, bunlara mali, idari ve siyasi özerklik verilmesi (politik baskılardan arındırılması) en uygun çözüm olur.

KAYNAKLAR :

- Ali CEYLAN, «KİT'lerin Özelleştirilmesinde Sorunlar», Para ve Sermaye Piyasası, Sayı : 74, Nisan 1985, (s. 32-36).
- Atilâ CANDIR, «Ülkemizde Devlet İşletmeciliğın Bugünü», Sevk ve İdare Dergisi, Sayı : 117, Mayıs 1988, (s. 15-21).
- Bayram BAŞARAN, «Ekonominin Tercihi : Devlet Tekeli mi Özel Sektör Tekeli mi», Dünya Gazetesi, 4 Kasım 1987.
- C. Tayyar SADIKLAR, «Özelleştirme ve Borsa», Hürriyet Gazetesi, 29 Şubat 1988.
- Ege CANSEN, «Özelleştirmenin Sakıncaları», Hürriyet Gazetesi, 3 Ocak 1988.
- Erdal TÜRKKAN, «KİT'in Özelleştirilmesi», Yeni Forum, sayı : 196, Kasım 1987, (s. 31-34).
- Erdoğan ALKİN, «Türkiye'de Kamu İktisadi Teşebbüsleri Sorunu», İSO Dergisi, Sayı : 176, Ekim 1980, (s. 13-16).
- Ekonomide Diyolog, Sayı 40, Ekim 1987, (s. 12-13).
- Güntaş ÖZLER, Özelleştirme/Kamulaştırma Sorunu; Para ve Sermaye Piyasası, Sayı : 88, Haziran 1986, (s. 35-38).
- İnal ATAÇ, «Neden Özelleştirme?» Para ve Sermaye Piyasası, Sayı: 108, Şubat 1988, (s. 19-21).
- L. Michael BİRCH, «Özelleştirme», Para ve Sermaye Piyasası, Sayı: 108, Şubat 1988, (s. 25-26).
- Mahmut DURAN, «KİT'lerin Özelleştirilmesi Sorunu», Yeni İş Dünyası, Sayı : 66, Nisan 1985, (s. 5-8).
- The Morgan Bank, Özelleştirme Ana Plânı, T.C. DPT Yayını, Haziran 1986.
- Mustafa A. AYSAN, «KİT'lerin Özelleştirmesinde Yabancı Uzman Raporu Ne İşe Yarar?», İSO Dergisi, sayı: 248, Ekim 1986 (s. 38-40).
- Near East BRIEFİNG, THY'nın Özelleştirilmesi Raporu, Haziran 1985.
- Nuri UMAN, «KİT'lerin Özelleştirilmesinin Yaratacağı Sorunlar», Para ve Sermaye Piyasası, sayı: 108, Şubat 1988, (s. 16-18).
- Türkan ÖNCEL, «Özelleştirme Amaçlarından Birkaçının Düşündürdükleri», Para ve Sermaye Piyasası, Sayı: 108, Şubat 1988, (s. 10-11).
- Uğur GÜNEGE, «KİT'lerin Özelleştirilmesi», İSO Dergisi, Sayı: 251, Ocak 1987, (s. 50-51).
- Zeki DÖŞLÜOĞLU, «Özelleştirmeden Beklenenler», Para ve Sermaye Piyasası, Sayı: 108, Şubat 1988, (s. 30).